

1538 VE 1557 YILLARINDA NİĞBOLU SANCAĞINDA KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'A AİT HASLAR VE HASLARDAN ALINAN VERGİLER

The Has of Sultan Suleiman and The Taxes in Nicopol in 1538 and 1557

Senem KARAGÖZ*

Gazi Türkiyat, Güz 2020/27: 179-202, DOI: 10.34189/gtd.27.011

Öz: Niğbolu'nun fethinin ardından askeri ve idari yapının tesis edilmesi ile birlikte tımar sisteminin oluşturulması ve buna bağlı olarak nüfus, ekonomik kaynakların tespiti ve işlerliğini kazanması Kanuni Sultan Süleyman zamanında neredeyse şekillenmiştir. Yerel nüfus ve onların sakin oldukları yerleşim birimlerinin yanı sıra bölge, fethin ardından Anadolu'dan yoğun bir göç almış ve yeni araziler dirlik sistemine dâhil edilmeye başlanmıştır. Çalışılan bölgede eski gayrimüslim yerleşim birimleri ve nüfusunun da bu sisteme dâhil edildiği hatta voymuk köylerin has köy statüsünde olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada öncelikle has statüsünde kaydedilen araziler, nüfus ve yapısı, zirai-hayvancılık faaliyetleri ve bunlara bağlı olarak vergi kalemleri her dönem içerisinde değerlendirilmeye gidilmiş, sonrasında, iki dönem arasında yaşanan değişim ve gelişim ortaya konulmaya çalışılmıştır. Değerlendirilen iki dönem arasında has statülü araziler artarken nüfus ve buna bağlı olarak gelirlerin de artışı izlenmiştir. Bu anlamda has arazilerin nüfusu çekmede önemli bir etken oldukları da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Niğbolu, Kanuni Sultan Süleyman, tımar sistemi, has, vergi, ekonomi

Abstract: With the establishment of the military and administrative structure after the conquest of Nikopol, the establishment of the tımar system of directivity and the determination and functioning of the population, economic activities and resources were almost shaped during the time of Suleiman the Magnificent. In addition to the local population and their settlements where they live, the region received an intense migration from Anatolia after the conquest, and new lands started to be included in the tımar system. It was determined that former non-Muslim settlements and their population were included in this system in the region studied, and even voymuk villages had the has status. In the study, first of all, the lands registered in "has" status, population and structure, agricultural-animal husbandry activities and tax items related to these were evaluated in each period, and then the change and development between the two periods were tried to be revealed. Between the two periods evaluated, it is seen that while the lands with "has" status increase, the population and accordingly incomes have also increased. In this sense, it has also been observed that "has" lands are an important factor in attracting the population.

Keywords: Nikopol Suleiman the Magnificent, tımar system, has, tax, economy

GİRİŞ

Balkanlar'da dirlik sisteminin işlerliğinin en üst seviyelerde olduğu XVI. yüzyılda Niğbolu eyaletinde yer alan haslar çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'a ait bu has araziler üzerindeki nüfus ve buna bağlı olarak elde edilen

* Dr., Türk Tarih Kurumu, Ankara/TÜRKİYE, senemkaragoz@gmail.com, orcid.org/0000-0003-4865-3281, Gönderim tarihi: 30.10.2020 / Kabul tarihi: 22.11.2020

vergiler tespit edilmeye çalışılacaktır. Padişah haslarının alınan bir kısım vergilerden, mukataa gelirlerinden, birçok köyün, mezraanın hasılatlarından, bâc-ı ubûr, âdet-i ağnâm, gümrük, cizye ve cemaat gibi gelirlerden oluştuğu bilinmektedir (Orhonlu vd. 1997: 268). Dirlik sisteminde araziler has, zeâmet ve tumar olarak belirlenirken rastgele değil Osmanlı'nın Balkanlar'daki iskân politikasına yönelik olarak şekil almaktadır. Has arazi seçiminde nasıl bir yol izlendiği, neyin amaçlandığı, ekonomik ve sosyal yapı olarak gelişmiş mi ya da tam tersi bir durum içinde olan arazi ya da köylerin mi tercih edildiği nüfus ve vergi yolu ile iki dönem arasında kıyaslamaya tutularak değerlendirilmeye çalışılacak buna binaen hasların nüfus ve ekonomi üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu gözlemlenecektir. Bu doğrultuda Niğbolu sancağı has gelirleri tasnif edilerek padişah hasları ve gelirlerinin bir tablosu ortaya konacak, öncelikle haslar her kaza birimi içerisinde tek tek ele alınarak vergi birimleri sancak genelinde iki dönem halinde karşılaştırmalı olarak sunulacaktır. Verim ve üretim oranı tespiti yapıldıktan sonra has gelirlerinin 1538 ve 1557 yılları arasındaki değişimi değerlendirilecektir.

Çalışmada 1538 ve 1557 yıllarını kapsayan üç tahrir defterinden istifade edilmiştir. Bunlardan 416 No'lu defter, kanunnamesi olmamakla birlikte tarih kayıt bilgisi de içermemektedir. Tarihlendirme için defterde kayıtlı devlet görevlilerinin isimleri dikkate alınmıştır. Buradan hareketle defter tarihi olarak 1538 esas kabul edilmiştir (Uzunçarşılı 2011: 547-552, Başbakanlık Osmanlı Arşivi 2000: 289-295). Defter 358 varaktan mürekkeptir. 416 No'lu defterin devamı niteliğinde olan 439 No'lu defterde de tarih bilgisi bulunmamaktadır, yine aynı şekilde defterde geçen devlet görevlilerinin isimleri dikkate alınarak tarihi 1538 olarak tespit edilmiştir. 170 varaktan oluşmaktadır; Çernovi, Şumnu, Yanbolu ve Zağra-i Eskihişar kazalarına ait kayıtları içermektedir.

382 No'lu defter, başlangıcında Kanuni Sultan Süleyman'a ait bir tuğra bulunmakla birlikte herhangi bir tarih bilgisi içermemektedir. Defterde yer alan devlet adamlarının isimleri göz önüne alınarak defterin 1557 yılında hazırlandığı kabul edilmiştir (Uzunçarşılı 2011: 547-552, BOA 2000: 459-472). 443 varaktan oluşmaktadır. Çernovi, Hezargrad, Şumnu, Yanbolu, Yenice-i Zağra ve Zağra-i Eskihişar kazaları tahrir kayıtları ve sancağın tamamına ait evkâf ve emlâk kayıtları bulunmaktadır (Bu dönemle ilgili yapılan çalışmalar için bkz. Demir 2014, Karagöz 2019).

Defterlerde padişah hassı olan yerler her kaza içerisinde "hâsshâ-i pâdişâh" şeklinde kaydedilmiştir.

1. NİĞBOLU SANCAĞI İDARİ YAPISI

1475 tarihinde Niğbolu'nun içinde bulunduğu Rumeli Beylerbeyliği; İstanbul, Gelibolu, Edirne, Niğbolu ve Zagora, Vidin, Sofya, Sırbıya (Laz-ili), Sırbıya (Despot-ili), Vardar, Üsküp, Arnavut-ili (İskender Bey'e ait), Arnavut-ili (Arانيتi'ye ait), Bosna

(Krala ait), Bosna (Stefan'a ait), Arta-Zituni ve Atina, Mora ve Manastır olmak üzere on yedi idari birimi kapsamaktadır (İnalçık 2008: 234).

Osmanlı Devleti'nin ilk beylerbeylik teşkilatı olan Rumeli'ye Niğbolu XVI. yüzyıldan sonra dâhil olmuştur (Gökbilgin 1956: 248, Kunt 1978: 26-27, Şahin 1997: 234). Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra bir sancak merkezi olarak teşkil edilen Niğbolu'ya Firuz Bey tayin edilmiştir (İnalçık vd. 1989: 45-46, Uzunçarşılı 2011: 268). Sancak merkezi haline getirilen Niğbolu'ya tabi kazalar 1479 tarihli defterde; Niğbolu kaza merkezi, Şumnu, Lofça, İvraca, Çernovi, Mtamoviçe ve Kieva şeklinde yer almaktadır (NBKM 45/29: 1 vd.). Sonraki dönemde 1483 tarihli icmal defterinden hareketle hazırlanan 1512 tarihli defterde nahiye statüsünde kaydedilen Niğbolu, Şumnu, Tırnova, Zıştovi, Gerileç, Gigan, İvraca, Kieva, Kurşuna, Kölene, Nedeliçko, Lofça, Rahova ve Gerilova idari birimleri görülmektedir (MA.d. 167: 1 vd.). 1516 tarihli mufassal tahrir defterinde Niğbolu idari yapısı ve kazalarına dair daha net bir tablo çizilmektedir (Karagöz 2019: 63-64). Bu dönemde Niğbolu, Şumnu, Tırnova, Lofça, İvraca ve Çernovi'den oluşan altı kaza merkezi ve bu kazalara tabi Urus (Rus), Tutrakan, Kala-ı Yergöğü, Rahova, Gigan, Çibri, Reseleç ve Zıştovi nefsleri bulunmaktadır (MAD.d 11: 13 vd., 370 No'lu TT.d 2002: 2-3). Kanuni Sultan Süleyman döneminin başlarında Niğbolu sancağı; Niğbolu kaza merkezi, Şumnu, Tırnova, Lofça, İvraca ve Çernovi kazalarından oluşmaktadır (Çakar 2002: 269, Karagöz 2019: 64). 1538 yılında Niğbolu sancağının kaza sayısında artış olmuştur. Daha önce Silistre sancağına tabi Yanbolu ve Sofya sancağına tabi Zağra-i Eskihisar Niğbolu sancağına nahiye statüsünde bağlanmıştır (TT.d. 416: 1 vd., TT.d. 439: 1 vd.). Buradaki nahiye statüsü XVI. yüzyılda vilayet, kaza ve nahiye terimlerinin birbirlerinin yerine kullanılıyor olmasından dolayıdır (MA.d. 167: 1 vd., NBKM 45/29: 1 vd., Şahin 2006: 307, Karagöz 2019: 60). 1557 yılına gelindiğinde Niğbolu'ya tabi kaza sayısı 11 olmuştur (Karagöz 2019: 64). Bunlar Niğbolu kaza merkezi, Şumnu, Hezargrad, Yanbolu, Tırnova, Lofça, İvraca, İzladi, Yenice-i Zağra, Yenice-i Eskihisar ve Çernovidir (TT.d. 467: 2).

2. 1538 VE 1557 YILLARINDA KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'A AİT HASLARDA BULUNAN NÜFUS VE NÜFUS YAPISI

Niğbolu sancağında padişah hası olarak kaydedilmiş kazaların toplam nüfusu 1538 yılında 16.997 (TT.d. 416: 3-714, TT.d. 439: 3-7,73-151), 1557 yılında ise 32.142'dir (TT.d. 382: 10-646).

Tablo 1: 1538 yılında Niğbolu Sancağı padişah hasarında nüfus.

Kaza	Müslim	Gayrimüslim	Toplam
Niğbolu	153	1.640	1.793
Ziştovi	-	2.044	2.044
İvraca	444	5.491	5.935
Rahova	652	1.003	1.655
Lofca	-	208	208
Turnovi	40	3.006	3.046
Şumnu	284	612	896
Çernovi	15	1.405	1.420
Toplam	1.588	15.409	16.997

Tablo 2: 1557 yılında Niğbolu Sancağı padişah hasarında nüfus.

Kaza	Müslim	Gayrimüslim	Toplam
Çernovi	1.563	4.291	5.854
Yergöğü Öteyaka	2.060	4.758	6.818
Hezargrad	4.310	7.897	12.207
Şumnu	2.144	3.880	6.024
Yanbolu	10	175	185
Yenicezağra	92	962	1.054
Toplam	10.179	21.963	32.142

1557 yılına gelindiğinde bir önceki döneme göre has arazilerde yaşayan nüfusun neredeyse iki kat arttığı görülmektedir. Bu artış hem Müslüman hem gayrimüslim her iki unsur için geçerli olsa da en büyük artış Müslümanlarda yaşanmıştır. Nüfus artış hızının yüksek olmasında hasların yüksek gelir getiren özel statüde yerler olmalarının etkisinin olduğu söylenebilir. Bu anlamda XVI. yüzyılın ilk yarısında devlet gelirlerinin % 51'inin has gelirlerinden oluştuğu bilinmektedir. Aynı zamanda her türlü has arazi serbest statülüdür ve ağır bir suç işlenmedikçe beylerbeyi ve sancakbeyleri kendi idaresi altında yer alan bu bölgelere girememekte ve müdahale edememektedirler (Orhonlu vd. 1997: 269).

3. NİĞBOLU SANCAĞINDA KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'A AİT HASLAR

Dirlik sistemi gelirlerine göre has, zeamet ve tımar şeklinde üçe ayrılmaktadır. Dirlik sahibi nam ve hesaplarına aktarılmak üzere askerî ya da idari fark etmez devlet görevlilerine hizmetleri karşılığında tahsis edilmiş bir çeşit maaştır denilebilir. Has; bu sistem içerisinde 100.000 akçe ve üzeri geliri ile en yüksek gelir grubunda yer almaktadır. (Barkan 1980: 805). Bu sistemle şahıslara tahsis edilen arazilerin güvenliğinin sağlanması, üretimin devam ettirilmesi gibi hususların yanı sıra devlet

hazinesinden nakit para çıkışının önlenmesi ve hem de çoğunluğu aynı tahsil edilen vergilerin merkeze taşınması, nakde dönüştürülmesi işlemlerinin de önu kesilmiş oluyordu (Yavuz 1986: 28).

Her sancaktan alınacak vergi oranları ve sistemin işleme şekli sancak kanunnamelerinde belirtilmiştir (İnalçık 2003: 114). Toprağın verimliliği, nüfus, bölgenin coğrafi ve siyasi jeopolitiği vergi oranlarının belirlenmesinde etkili olmuştur (Orhonlu vd. 1997: 268).

Çalışmanın dönemini teşkil eden 1538 ve 1557 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman'a ait Niğbolu sancağında yer alan has gelirleri arasında şer'î vergilerden olan çift, ispenç, mücerred ve bive, dönüm, otlak, yaylak, ihtisab ve gümrük vergilerinin yanı sıra ziraat unsurları olan hububat, bağ, sebze-meyve ve hayvan vergileri gibi birçok kalemde yörede yetiştirilen, ekonomik değeri olan her alandan alınan vergi birimleri bulunmaktadır.

Niğbolu eyaletinden 1538 yılında iskeleden 1.780.000, şemhaneden 6.000, asiyablardan (değirmen) 20.000, İvraca kazasında yer alan madenden 495, mukataat mahsulü olarak da 33.500 akçe has geliri tahsil edilmiştir. Bu gelirlerin toplam hasılatı 1.873.827 akçedir (TT.d. 416: 2).

1538 yılında Niğbolu eyaletine tabi yedi kaza ve bir eyalet merkezi toplam sekiz kazadan elde edilen has geliri ise 346.320 akçedir. 117.108 akçelik geliri ile İvraca toplam has gelirinin %34'ünü teşkil ederken 57.198 akçe geliri ile Tırnova toplam eyalet has gelirlerinin %17'sini oluşturmaktadır.

3.1. Has Mahalleler ve Köyler

1538 yılında sancak merkezi olan Niğbolu kazasında yedi köy has olarak görülmektedir (TT.d. 416: 3, 4, 5, 6, 8).

İvraca kazasında sekiz köy ve ikisi Çire karyesinde bulunan toplam 14 mahalle padişah hassı olarak kayıtlara geçmiştir (TT.d. 416: 226-248). Çire karyesine tabi Küçük Eflak Mahallesi dışında diğer mahallelerin tamamında yalnızca gayrimüslimler ikamet etmektedir. Küçük Eflak mahallesinde iki unsur bir arada yaşamaktadır (TT.d. 416: 247-248). İvraca kazasında Müslüman ve Hristiyanların yanı sıra 25 Kıptiyan, 10 Latiniyan cemaati kayıtlıdır (TT.d. 416: 235). 1538 tarihli olan kayıtların hasılat geliri görülmemektedir.

Rahova kazasında yalnızca nefis mahalleleri has olarak kaydedilmiştir. Cami ve Mescid-i Cafer Bey mahalleri Müslümanların, Poloviç, İzlakoçan ve Reçka gayrimüslimlerin sakin oldukları yerlerdir. Mahallelerin 1538 yılında toplam has geliri 44.607 akçedir. Ayrıca 1.555 akçelik otlak ve maden geliri bulunmaktadır (TT.d. 416: 258-264).

1538 tarihli Lofca kazasında padişah has köyü olarak görünen Akkilisa nd. Çirkova'nın boş olmasına rağmen 11.884 akçe geliri bulunmaktadır (TT.d. 416: 367).

Çernovi kazası ile ilgili padişah has kayıtları 1538 ve 1557 tarihlidir. 1538 yılında dört köy; Marutin, Paramaliç, Paramaliç-i Küçük ve Yenice nd. Vin köyleri has köyleridir. Bu köylerin toplam has geliri 35.648 akçedir. (TT.d. 439: 3-7). 1557 yılında ise kazaya tabi 11 köy has olarak kaydedilmiştir ve toplam has geliri 102.046 akçedir (TT.d. 382: 10-29).

Nefs-i Tutrakan'a tabi yedi has köyü bulunmaktadır, 1557 yılında toplam has geliri 102.046 akçedir (TT.d. 382: 10-29). Tutrakan merkezi dâhil, Desbot Bergos ve İsveti Gorgi köylerinin kadim has oldukları belirtilmiştir (TT.d. 382: 10-22).

Yergöğü'deki bütün padişah hasları cedid (yeni) haslardır (TT.d. 382: 30-47). Nefs merkezi tamamen Müslümanların yaşadığı bir yer olmakla birlikte iki unsurun bir arada yaşadığı Mescid-i Ahmed adlı bir de merkez mahallesi bulunmaktadır. Ayrıca dört köy daha olarak kaydedilmiştir. Bunlara ek olarak 15.000 akçelik mukataa, kapan, kantar vergileri de has gelirleri arasındadır. 1557 tarihinde toplam padişah has geliri 145.333 akçedir. (TT.d. 382: 30-49).

Hezargrad kazası ise kadim ve cedid hasların epey fazla olduğu bir yerdir. Buradan hareketle Kanuni Sultan Süleyman döneminde bir önceki döneme göre yeni yerlerin padişah hası olarak kaydedildiği anlaşılmaktadır. 1557 yılında toplam 49 has köyden 21 köy ve iki mahalle kadim has olup toplam nüfusu 6.382 ve hasılat geliri 80.072 akçedir (TT.d. 382: 190-215). Diğer 28 köy ise cedid has köy statüsünde kaydedilirken dokuz köy hariç diğerleri hariç ez-defter statüsünde kaydedilmiştir. Cedid has köylerin toplam nüfusu 5.868 ve hasılat geliri ise 103.384 akçedir (TT.d. 382: 216-243). Kadim haslardan Bulgarine nd. Kerk? adlı köyün Mahmud ve Kabil adlı yalnızca Müslümanların ikamet ettiği iki mahallesi bulunmaktadır. (TT.d. 382: 195-197). Eski Mumcular'a tabi Hüseyin Abdullah, Balaban v. Mumcu'ya tabi Durali, Kemalceler Mahmud b. Abdullah adlı mahalleleri bulunmaktadır ve bu mahallelerin tamamında yine Müslümanlar ikamet etmektedir (TT.d. 382: 231-233). Kadim has olan 21 köy ve cedid has olan 28 köy karşılaştırıldığında kadim has köylerde yaşayanların nüfusunun daha fazla ancak hasılat gelirinin daha az olduğu görülmektedir. Yine cedid has köylerden 18 köyün nüfusun 100'ün altında olması bu köylerin yeni kurulduğuna işaret etmektedir. Cedid has köylerden biri ve en yüksek hasılat gelirine sahip olan Hıdır Voyvoda'da Kıptiyan nüfusun yaşadığı hasılat gelirinin de 20.765 akçe olduğu tespit edilmiştir (Bu köyde 5 Müslüman hane ve 1 Müslüman mücerred ile 138 gayrimüslim haneden 14'ünün Kıptiyan ve 112 gayrimüslim mücerreden 19'unun da Kıptiyan cemaatinden olduğu görülmektedir; TT.d. 382: 216-219). Kazanın toplam has geliri 183.456 akçedir.

Şumnu kazasında 1538 yılında Bulgarine, Yakub Fakih, Ardeste, Novasil adlı dört has köyü kayıtlıdır ve toplam has geliri 18.276 akçedir (TT.d. 439: 148-151). 1557 yılına

gelindiğinde Şumnu'ya tabi 13 has köyü görülmektedir (TT.d. 382: 380-404). Ayrıca beş merkez mahallesi de has olarak kaydedilmiştir (TT.d. 382: 380-383). 1557 yılına ait kayıtlı tüm hasların kadim olduğu belirtilmiştir. Kazanın bu dönemde toplam padişah has geliri 98.900 akçedir.

1557 yılında Yanbolu kazasında Boğuyan nd. Tokmaklı köyü de padişah has köylerinden birini teşkil etmektedir. Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı köyde iki Müslim, 26 gayrimüslim hanesi, 25 gayrimüslim mücerred ve dört bive kayıtlıdır. Toplam nüfusu 185, hasılat geliri ise 3.090 akçedir (Haric ez-defter; TT.d. 382: 306). Yenizağra nahiyesinde yer alan Yundköy nd. Konar adlı köyde ise iki Müslim hane, 172 gayrimüslim hane, bir Müslim, 92 gayrimüslim mücerred ve iki bive kayıtlıdır. Ayrıca hizmetkârân nefer, farklı görevlerde bulunan üç kişi daha kayıtlıdır. Toplam 1.006 kişinin kayıtlı olduğu köyün hasılat geliri 28.000 akçedir (TT.d. 382: 645-646).

Tutrakan, Yergöğü ve Hezargard'da yeni oluşturulan has köylerin varlığı hatta Yergöğü'nde ilk defa kayıtlara geçen padişah hasları bu dönemde dirlik sisteminin hızlı işleyen bir yapıda olduğunu, artan nüfusla birlikte ekonomik ve zirai faaliyetlerin de tesisinin devam ettiği yönündedir.

3.2. Has Voynuk Köyler

Has köyler içerisinde en dikkat çekici unsurlardan biri olan Osmanlı yönetiminde de eski toprakları üzerinde varlıklarını sürdürmüş (İnalçık 1964: 173) olan "voynuk köyler" eski sakinleri olan voynukların üzerinde yaşamaya devam ettikleri köylerdir. Voynuk; Slavca bir kelime olup "asker" anlamını taşımaktadır (Maxim 2013: 128, Orhonlu 1967: 16, Özvar 2013: 129). Voynuk teşkilatı daha çok Bulgaristan bölgesinde bulunmaktadır buradan hareketle "voynuk" tabiri Bulgarlığı ifade eder olmuştur (Refik 1989: 6, Kayapınar 2013: 126). Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslim kuruluşlar arasında fetihten önceki durumunu en iyi muhafaza edenler de yine bu grup olmuştur (Ercan 1989: 2, 96).

Niğbolu'ya tabi voynuk köylerinin hepsi padişah hassıdır (Karagöz 2019: 103). Hane başına 50 akçe, mücerredlerden 25 akçe, bivelerden 6 akçe vergi alınmaktadır (TT.d. 416: 9-19).

1538 yılında Niğbolu'ya tabi 10 voynuk köyü padişah hassı olarak kaydedilmiştir. Bu köylerden toplam 4.600 akçe has geliri elde edilmiştir (TT.d. 416: 6, 9-12).

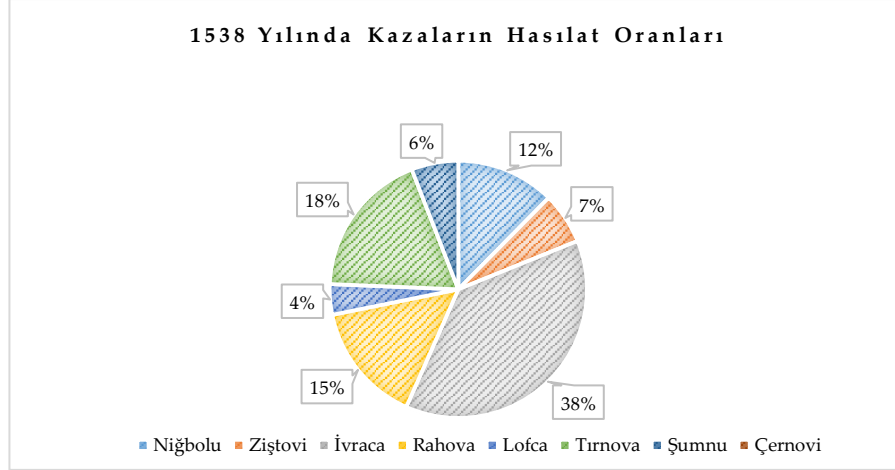
Aynı yıla ait, Zıştovi'ye tabi 21 voynuk has köyü bulunmaktadır. Ayrıca zevâid-i voynuk (Voynukların erkek çocukları zevaid olarak kaydedilmektedir. Pakalın 1971: 596, Ercan 1989: 19) olarak 2.400 akçe padişah has geliri kaydedilmiştir (TT.d. 416: 20). Kazanın toplam has geliri 20.062 akçedir. Voynuk köylerin hepsinde yalnızca gayrimüslimler ikamet etmektedir. Zıştovi'de bulunan has köylerin tamamını da voynuk köyler oluşturmaktadır (TT.d. 416: 12-20).

1538 yılında Rahova kaza merkezinde bulunan merkez mahallelerinden Poloviç'te üç mücerred, üç zevaid-i voynugan hanesi toplam 18 kişi kayıtlıdır (TT.d. 416: 260). Lofça nefsinde 28 hane, 68 mücerred zevaid-i voynugan toplam 208 kişinin sakin olduğu anlaşılmaktadır (TT.d. 416: 366). Tırnova'ya tabi Batışniçe köyünde 5 hane, 5 mücerred toplam 30 kişi görülmektedir. Hanelerden toplam 250 akçe, mücerredlerden 125 akçe olmak üzere mukataa geliri ile birlikte toplam 380 akçe geliri vardır (TT.d. 416: 493). Bogotrov köyünde altı hane yaşamakta, toplam hasılat geliri ise 300 akçedir (TT.d. 416: 509).

Tablo 3: 1538 yılında kazalardan elde edilen padişah has gelirleri.

Kaza	Toplam Hasılat
Niğbolu	38.432
Ziştovi	20.062
İvraca	117.108
Rahova	47.712
Lofca	11.884
Tırnova	57.198
Şumnu	18.276
Çernovi	35.648
Toplam	346.320

Grafik 1: 1538 yılında kazaların hasılat oranları.

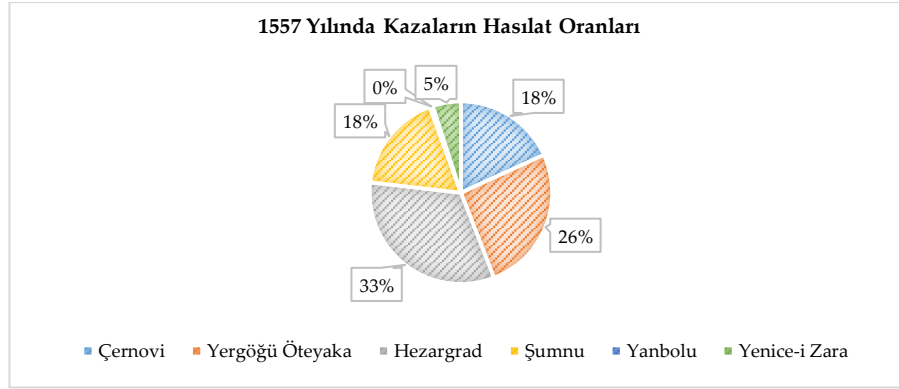

1557 yılına gelindiğinde eyaletin genelinden elde edilen toplam padişah has geliri 560.825 akçeye yükselmiştir. Bu gelir dağılımında 184.456 akçe ile yekûnun % 33'ünü oluşturan Hezargrad'ı %26'lık oran ve 145.333 akçe ile Yergöğü Öteyaka takip etmektedir.

Tablo 4: 1557 yılında kazalardan elde edilen padişah has gelirleri.

Kaza	Toplam Hasılat
Çernovi	102.046
Yergöğü Öteyaka	145.333
Hezargrad	183.456
Şumnu	98.900
Yanbolu	3.090
Yenice-i Zağra	28.000
Toplam	560.825

1538 yılından 1557 yılına gelindiğinde has gelirlerinin arttığı görülmektedir. Bu durumda has arazilerin ve üzerinde yaşayan nüfusun artması etkili olmuştur.

Grafik 2: 1557 yılında kazaların hasılat oranları.

4. HASLARDAN ELDE EDİLEN VERGİ BİRİMLERİ VE ORANLARI

Has olarak kaydedilen köy ve yerleşim birimlerinde reyanın ödemekle mükellef olduğu vergiler bulunmaktadır. Daha çok çiftçi ya da hayvancılıkla uğraşan reaya iki tür vergi ile karşılaşmaktadır. Bunlardan ilki olan şer'î vergiler; daha ziyade devletin sayılan arazinin ekilmesi suretiyle mahsulünden yahut otu veya suyu sayesinde elde edilen diğer hayvan mahsulü gibi gelirlerinden çiftçinin icar bedeli olarak ödediği vergi anlamına gelmektedir (Miroğlu 1999: 178). Şer'î vergiler beytülmalin yani devlet hazinesinin geliri sayılmakta ve şer'î hükümler çerçevesinde talep edilmektedir (Taşkın 2013: 56).

Örfi vergiler ise devlet görevlilerinin görev harcamalarının reayaca ödenmesidir (Akdağ, 1990: 190). Bu anlamda örfi vergilerin tahsili şer'î vergilerden farklı olmuştur. Şer'î vergiler ekseriyetle zirai mahsul sahibi reayaya yani üretici köylüye hasredilmiştir. Buna karşın örfi vergiler daha çok ticaret erbabı ve şehirliye addedilmiş durumdadır (Kazıcı 1986: 291).

4.1. Reayanın Ödemekle Mükellef Olduğu Vergiler

Örfi vergilerden olan ve Müslümanlardan alınan bir nevi kafa vergisi anlamına gelen çift; sürülen ve ziraat yapılan yer manasını taşıyan çiftlik, verim durumuna göre 60-150 dönüm arasında değişen toprak parçasını ifade etmektedir. Araziyi elinde bulunduran reaya, işlediği toprağa karşılık çift resmi, çift hakkı ya da kulluk akçesi adı verilen belirli miktarda vergiyi ödemekle yükümlü tutulmuştur (Barkan 1991: 392-393, İnalçık 1993: 313-314, Emecen 1993: 309-310). Çift resminin miktarı 22 akçedir (İnalçık 1959: 280-286).

Ellici, küreci gibi gruplardan farklı oranlarda vergi tahsil edilmiş, bazen muaf tutulmuş, bazen 12 akçe alınmış, bazen de muafiyetleri kaldırılarak 22 akçe ödemekle mükellef kılınmışlardır. 1538 yılında Niğbolu kazasına tabi Müslümanların sakin olduğu Çaltı köyünde 16 elliciyen, üç bağcıyan ve iki eşkinciyan neferinden toplam 252 akçe vergi alınmıştır (TT.d. 416: 3). Buradan hareketle kişi başına düşen vergi miktarı 12 akçe olarak tespit edilebilmektedir.

Evli olmayan ancak belirli bir geliri olan erkekler mücerred olarak kaydedilip aynı adla resm-i mücerred vergisi alınmaktadır (Kazıcı 2014: 96-98). Vergi miktarı sekiz akçedir.

Gayrimüslimlerden alınan ispençe vergisi de çift gibi bir kafa vergisi olup evli-bekâr, şehirli-köylü, topraklı veya topraksız olduğuna bakılmaksızın büluğ çağına ermiş her erkekten alınmaktadır (İnalçık 2001: 177). Bive adı altında gayrimüslimlerden alınan bir diğer vergi de kendi evi olan dul kadınlardan alınan vergidir (Barkan 1943: 281). Bive vergisi altı akçe olarak alınmıştır. İster Müslümanlardan isterse Hıristiyanlardan alınsın tekâlif-i şer'iyye grubuna giren vergilerin önemli bir kısmının mirî sayılan toprakların gelirinden ibaret olduğu görülmektedir (Akdağ 1979: 514).

Tablo 5: 1538 yılında kazalara göre reayadan alınan mirî vergiler.

Kaza	Çift	Mücerred	İспенçe	Bive	Toplam
Niğbolu	394	8	20.670	84	21.156
İvraca	44	-	33.875	330	34.249
Rahova	-	-	4.840	150	4.990
Turnova	394	8	20.670	84	21.156
Çernovi	66	-	10.210	12	10.288
Şumnu	1.179 ¹	-	37.370	18	38.567
Toplam	2.077	16	127.635	678	130.406

¹ Kayıtlı dört elliciyandan 289 akçe vergi alınmıştır. TT.d. 439: 148, 149.

Tablo 6: 1557 yılında kazalara göre reayadan alınan mirî vergiler.

Kaza	Çift	Mücerred	İspençe	Bive	Toplam
Çernovi	4.268	1.064	34.050	18	39.400
Yergöğü Öteyaka	2.244	416	33.675	48	36.383
Hezargrad	16.540	3.720	58.180	42	78.482
Şumnu	2.002	448	32.995	36	35.481
Yanbolu	44	-	1275	24	1.343
Yenice Zağra	44	8	6.600	12	6.664
Toplam	25.142	5.656	166.775	180	197.753

1538 ve 1557 yıllarına ait yukarıdaki tablolardan anlaşılacağı üzere bir önceki dönemden sonraki dönemde Müslümanlardan alınan çift, gayrimüslimlerden alınan ispenç vergi miktarı artmıştır. Özellikle çift vergisinin neredeyse on kattan fazla, bekâr erkeklerden alınan mücerred vergisinin ise 16 akçeden 5.656 akçeye kadar artış göstermesi has arazilere yeni yerleşimlerin olduğunu, bunların da Müslümanlardan oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 7: 1538 ve 1557 yıllarında Niğbolu eyaleti haslarında reayadan alınan mirî vergi miktarları.

Vergi Birimi	1538	1557
Çift	2.077	25.142
Mücerred	16	5.656
İspençe	127.635	166.775
Bive	678	180
Toplam	130.406	197.753

4.2. Zirai Vergiler

Zirai vergilerden en önemlisi ve ekilebilir alanların çoğunluğunu oluşturan hububat ürünlerinden buğday (hınta) başlıca besin kaynağıdır; ekmeğin, bulgurun hammaddesi olduğu için de epey önemlidir (Ünal 1989: 101). Arpa (şa'ir) ise yük ve binek hayvanlarının başlıca besin kaynağı (İnbaşı 2004: 277-284) olmasından dolayı buğdaydan sonra en fazla ziraat alanına sahip olan bitkidir. Sonrasında ise yulaf ('alaf), çavdar ve darı gelmektedir. Bu ürünlerden darı özellikle bu bölgede Ortaçağ'dan beri ekme yapımında önemli bir yere sahiptir (Faroqhi 2006: 68).

Tablo 8: 1538 yılında hububat üretimi ve alman vergiler.

Kaza	Hinta Keyf	Kıymet-i Hinta	Keyl Başına Alman Birim Vergi	Şa' ir Keyl	Kıymet-i Şa' ir	Keyl Başına Alman Birim Vergi	Alaf Maa Mahlûf Keyl	Kıymet-i ' Alaf Maa Mahlûf	Keyl Başına Alman Birim Vergi	Toplam Keyl	Toplam Kıymet
Niğbolu	645	5.180	8,03	302	1.460	4,83	291	1.350	4,63	1.238	7.990
İvraca	990	9.900	10	429	2.293	5,34	765	3.825	5	2.184	16.018
Tırnova	1.118	11.180	10	452	2.442	5,4	482	2.670	5,53	2.052	16.292
Şumnu	1.730	15.933	9,2	577	3.642	6,31	1.085	5.445	5,01	3.392	25.020
Çernovi	638	6.380	10s	264	1.584	6	332	1.660	5	1.234	9.624
Toplam	5.121	48.573	9,446	2.024	11.421	5,576	2.955	14.950	5,034	5.474	74.944

Tablo 9: 1557 yılında hububat üretimi ve alman vergiler.

Kaza	Hinta Keyl	Kıymet-i Hinta	Keyl Başına Alman Birim Vergi	Şa' ir Keyl	Kıymet-i Şa' ir	Keyl Başına Alman Birim Vergi	Alaf Maa Mahlûf Keyl	Kıymet-i ' Alaf Maa Mahlûf	Keyl Başına Alman Birim Vergi	Toplam Keyl	Toplam kıymet
Çernovi	2.835	19.745	6,96	231	1.155	5	567	2.265	3,99	3.633	23.165
Yergöğü Öteyaka	1.328	9.296		402	2.010	5	440	1.760	4	2.170	13.066
Hezargrad	3.918	23.342	5,95	1.245	6.216	4,99	1.653	6.614	4,001	6.816	36.172
Şumnu	1.367	12.303	9	445	2.670	6	842	4.230	5,023	2.654	19.203
Yanbolu	108	648	6	22	88	6	55	165	3	185	901
Yenice Zağra	540	3.240	6	137	548	4	320	960	3	997	4.748
Rahova	392	3.920	10	131	786	6	292	1.460	5	815	6.166
Toplam	10.488	72.494	7,31	2.613	13.473	5,28	4.169	17.454	4,002	17.270	103.421

Hububat üretimi dışında sahip sebze-meyve de önemli vergi kalemlerinden biridir. 1538 yılında Niğbolu kazasından 196 akçe, Şumnu'dan 113 akçe meyve öşrü alınmıştır (TT.d. 439: 149,151). Bostan öşrü 231 akçedir. Önemli bir endüstri bitkisi olan ve dokumada kullanılan ketenden Niğbolu kazasından 40, Rahova kazasından 286,

² Kile olarak da belgelerde yer alan bu ölçü birimi özellikle kuru meyve ve hububat ölçümünde kullanılırdı. Bölgelerde farklı ölçeklerde kullanıldığı bilinen keyl; 2 Temmuz 1579 tarihli fermanla 30 okkaya sabitlenmiş de farklılıklar devam etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kallek 2020: 568-571.

³ Arapça bir kelime olan mahlûf, karışık anlamına gelmektedir; Develioğlu, 2007: 568.

Çernovi kazasından 135 (TT.d. 439: 3), Şumnu kazasından 396 (TT.d. 439: 148-151) toplam 762 akçe öşür alınmıştır.

1557 yılı kayıtlarında zirai ürünlerden alınan vergilerin 1538 yılı kayıtlarına göre daha çok olduğu görülmektedir. 1557 yılında en fazla has gelirin bu anlamda Hezargrad kazasından 3.508 akçe ile alındığı tespit edilmiştir. Çernovi kazası 2.216 akçe, Yenice-i Zağra 1.276 akçe, Şumnu kazasından 1.765 akçe öşür tahsil edildiği kayıtlara geçmiştir. Keten üretiminin önemli bir paya sahip olduğu görülürken en fazla keten geliri de Hezargrad'dan alınırken (794 akçe, %28), sonrasında sırayla Çernovi (767 akçe, %27) ve Şumnu'dan (551 akçe, %19), Yenice-i Zağra'dan (400, %14) gelmektedir. Kalan %12lik dilimde Yergöğü Öteyaka ve Yanbolu yer almaktadır. Bu iki kazadan elde edilen toplam gelir 365 akçedir.

Bahçe resmi, ekseri yerlerde, bahçe hâsılının öşrü olarak alınmaktadır. Bahçede meyve ağaçları varsa ayrıyeten meyve öşrü adı altında ürünün öşrü alınmaktadır (Çağatay 1947: 489). Buna göre Niğbolu eyaletinde 1538 ve 1557 yıllarında padişah haslarından alınan vergi birimleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 10: 1538 ve 1557 yıllarında sebze-meyve üretiminden alınan vergiler.

Vergi Birimi	1538	1557
Meyve	309	1.923
Bostan	762	2.295
Mercimek	-	745
Keten	913	2.877
Ketencik	-	1.714
Piyaz	-	53
Ceviz	40	295
Toplam	2.024	9.902

Keten üretimi bir sanayi bitkisi (dokuma) olmasından dolayı yüksek bir üretim ve vergi oranına sahip görünmektedir. Sonrasında günlük hayatta oldukça tüketilen sebze ve meyveler de yerini almıştır.

Bir diğer önemli üretim alanını teşkil eden bağ özellikle çoğu iklime ve arazi yapısına uygun olmasından dolayı Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde yetiştirilmiştir. Anadolu'da bağ resminin alınmasında esas; mahsulün öşrüdür. Hassa bağlar mahsulü üç hisseye ayrılır; biri mirî için alınır, kalan iki hisse bu bağlara bakanlara verilirdi. Rumeli bölgesinde üzümler şarap yapımında kullanıldığı için resm olarak sipahiye şarap verilirdi. Sipahinin tımarı halkından topladığı bu şaraplar iki ay veya biraz daha müddet verilerek monopolye tutulur; yani halkın şarapları mühürlenir, satılmasının önüne geçilirdi. Müslüman reayadan ise turşu ya da pekmez yapıyorsa öşür alınmayıp dönüm başına altı akçe bağ resmi alınırdı. Kendi diktiği

bağlardan da resm-i dönüm adı altında vergi alınır. Bağ resminin alınma zamanı ise hemen hemen tüm ülkede bağ bozumunda olmaktadır (Çağatay 1947: 488-489).

Tablo 11: 1538 yılında Müslümanların bağ arazileri ve alınan vergiler.

Kaza	Dönüm-ü Müselman	Bağat-ı Kıymet	Öşr-ü Bağ	Resm-i Müselman	Bağat-ı
Niğbolu	11	44	15	-	
Rahova	100	400	-	-	
Tırnovi	40	400	-	-	
Şumnu	-	-	-	60	
Toplam	151	844	15	60	

1538 yılında Müslümanlardan bağ dönümü başına 10 akçe vergi alınmaktadır. Reayanın kendilerinin dikmiş olduğu bağlara ise sadece Şumnu'da rastlanmış, oradan da 60 akçe vergi alınmıştır. Müslüman reayadan alınan ve Bulgarine adlı sadece Müslümanların yaşadığı toplam 227 kişinin sakin olduğu köy her ne kadar yeni bir yerleşim yeri izlenimi uyandırmasa da artık Müslümanlarca üretimin burada hız kazandığını düşündürmektedir (TT.d. 416: 148).

Tablo 12: 1557 yılında Müslümanların bağ arazileri ve alınan vergiler.

Kaza	Dönüm-i Müslüman	Bağat-ı Müslüman	Bağat-ı Gayrimüslim	Dönüm-i Müslüman	Bağat-ı Müslüman	Dönüm-i Gayrimüslim	Bağat-ı Gayrimüslim
Çernovi	182	728	-	-	-	-	-
Yergöğü Öteyaka	233	932	-	-	-	-	-
Hezargrad	192	764	50	400	-	-	-
Şumnu	417	1968	-	-	-	-	-
Yanbolu	-	-	-	-	-	-	-
Yenice Zağra	10	40	-	-	-	-	-
Toplam	1034	4432	50	400			

1557 yılında Müslümanlardan bağ dönümü başına alınan vergi miktarı bir önceki döneme göre değişmemiş, ortalama dört akçe vergi alınmıştır. Bu rakam gayrimüslimlere gelince iki katına çıkarak bağ dönümü başına sekiz akçe vergiye tabi tutulmuştur (Bkz. Istrajic köyü; TT.d. 382: 190).

4.3. Hayvanlar Üzerinden Alınan Vergiler

Ağnam resmi bir köyün hâsılı meyanında resmi âğnâm ve ağılı yazılmamışsa mîri için tahsil edilmektedir (Çağatay 1947: 48). 1557 yılında Hezargrad'da 14.877, Çernovi'de 1.382, Yergöğü Öteyaka kazasında ise 495 toplam 16.754 koyun tespit edilmiştir. Koyuna kıyasla inek daha az görülmektedir. Bu bağlamda Yergöğü Öteyaka kazasında 260, Çernovi kazasında 100 inek tespit edilmiştir. Eşekten "bac"

olarak alınan vergi ise Hezargrad kazasında 775 akçe, Şumnu kazasında 584 akçe olarak tespit edilmiştir.

Reyanın elinde bulunan arı kovanlarından alınan vergi ise "kovan resmi" adı altında tahsil edilmektedir. Resm-i kivre, resm-i zenbur, öşr-i asel, öşr-i petek isimleri ile de alınan kovan resmi aynı ya da nakdî olarak da ödenebilmektedir. 1526 yılından itibaren daha önceden sancakbeyine de ödenen kovan vergisi tamamen kaldırılmış, 1516 Kanunnamesi ile kovan resminin tamamı sipahiye verilir hale getirilmiştir. Kanunnameye göre on kovandan bir kovan tahsil edilmesi, bunun da kovanların verim durumuna göre şekillendirilmesi esas alınmıştır. Eğer reyanın elinde bulunan kovan sayısı ondan az ise on akçede bir akçe vergi alınması belirlenmiştir (TT.d 58: 3-4). 1538 yılında Niğbolu kazasının toplam payının % 7 ile 873 akçe olduğu görülmektedir. En fazla paya sahip olan Rahova kazası 4.985 akçe ile hasılatın %42'sini oluşturmaktadır. Sonrasında Çernovi kazasından % 33'lük dilim ile 3.856 akçe ve Şumnu kazasından da %18'lik dilim ile 2.138 akçe toplam 11.852 akçe kovan öşrü hasılatı elde edildiği görülmektedir. 1557 yılında Çernovi, Hezargrad, Şumnu, Yergöğü Öteyaka, Yanbolu ve Yenice-i Zağra kazalarından toplam 13.777 akçe kovan öşrü alınmıştır. Alınan bu vergideki payın 6.700 akçe ve % 52'lik dilim ile en fazla Hezargrad'a ait olduğu görülmektedir. Sonrasında 3.591 akçe % 28'lik dilim ile Şumnu, % 14'lük dilim ve 1.784 akçe ile Yergöğü Öteyaka gelmektedir.

Tablo 13: 1538 ve 1557 yıllarında kovan vergisinin kazalara göre dağılımları.

Kaza	1538	1557
Niğbolu	873	-
Rahova	4.985	-
Çernovi	3.856	-
Şumnu	2.138	-
Çernovi	-	699
Yergöğü Öteyaka	-	1.784
Hezargrad	-	6.700
Şumnu	-	3.591
Yanbolu	-	43
Yenice-i Zağra	-	960
Toplam	11.852	13.777

Niğbolu eyaleti, Tuna kıyısında yer almasından dolayı Tuna'da avlanan balıkların satışından hâsıl olan paranın evvelâ onda biri öşür olarak alınmakta, geri kalan paranın yarısı mutasarrıfı için alıkonulmakta, gerisi avlayanlara verilmektedir. Gene Tuna'ya varıncaya kadar buğatlarda ağlarla avlanan balıklardan üçte biri alınırken Tuna nehri yüzünden avlanıp getirilen balıklardan öşür alınır. Tuna iskelelerinden avlanan balıklardan da dörtte bir vergi alınır (Çağatay 1947: 490-491).

Çernovi kazasından 1557 yılı kayıtlarında balık öşrü olarak 11 akçe, göl ve balık öşrü olarak 390 akçe, kaynak gölünde yetişen balık ve gölün etrafındaki sazlıklarla birlikte 350 akçe öşür ve yine gölde yetişen balık mahsulü öşrü olarak 800 akçe has geliri elde edilmiştir (TT.d. 382: 10-16). Yergöğü kazasına tabi Rahova? gölü balık mahsulünden 200 akçe ve Kozyaka gölünden de 300 akçe has geliri kayıtlara geçmiştir (TT.d. 382: 39,43).

4.4. Örfi Vergiler

Belirli gereksinimlerden kaynaklanan, geleneklere dayanan ve din ayırımı yapılmaksızın herkesten yerel ve olağanüstü harcamaları karşılamak amacıyla alınan vergilerdir. Aynı zamanda düzensiz vergiler kapsamında olduğu ve geleneklere dayandırıldığı için tekâlif-i örfiye (örfi vergiler) olarak adlandırılmıştır (Akdağ 1979: 51). Fevkalade durumlar ya da bir harp esnasında halktan alınan örfi vergiler sınıfına dâhil avarız-ı divaniye ile özellikle bazı durumlarda oradaki halka muafiyet sağlanmıştır (Pakalın 1971: 114).

Kayıtlardan ulaşılabildiğine göre 1538 yılında Rahova nefis merkezinde yer alan Müslümanların ikamet ettiği toplam 342 kişilik Cami Mahallesi avarız-ı divaniyeden muaftır (TT.d. 416: 258). 1538 yılı kayıtlarında yer alan İvraca kazasına tabi Altımir köyü Tuna kenarında yer almaktadır. Tamamen gayrimüslimlerin ikamet ettiği 688 nüfusa sahip bir yerleşimdir. Kayıtlı nüfusun 101 hanesinden 60 hane avarız-ı divaniyeden oturdukları bölgenin stratejik yapısı nedeni ile muhabereye açık olmasından dolayı bölgeyi koruyup kolladıkları için muaf tutulmuşlardır (TT.d. 416: 252). Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı 1.878 nüfuslu Tırnovi'ye tabi Istraziçe köyü derbent hizmetinde çalıştıkları için avarız ve görünçden muaf tutulmuşlardır⁴ (TT.d. 416: 495).

1557 tarihli kayıtlarda Yergöğü Öteyaka kazasına tabi cedit has olan Kosova köyü yalnızca gayrimüslimlerden müteşekkil 460 kişilik nüfusu barındırmaktadır (TT.d. 382: 45) Tuna üzerinde yer alan köy burayı haramilerden korumakla yükümlüdür. Avarız-ı divaniyeden ve tekâlif-i örfiyeden muaftırlar. Yine aynı kazaya tabi ve Tuna üzerinde yer alan Rahoviç köyü de aynı durumdan dolayı bu vergilerden muaf tutulmuşlardır. Köy yalnızca gayrimüslimlerin oturduğu 498 kişilik nüfusa sahiptir (TT.d. 382: 47). Hezargrad'a tabi gayrimüslimlerin ikamet ettiği Istrajiç köy sakinleri de avarız-ı divaniye ve görünç hizmetinden muaftırlar (Toplam nüfus 1.458'dir; TT.d. 382: 190). Şumnu'ya tabi kadim has olan yalnızca gayrimüslimlerin oturduğu Koteş köyünde yaşayanlar ana yola uzak oldukları için derbent yapımı hizmetinde çalışmaktadırlar ve bu hizmetleri karşılığı avarız ve görünçden muaftırlar (Toplam nüfus 349'dur, TT.d. 382: 389). Yenice Zağra'ya tabi Müslümanların ve gayrimüslimlerin ikamet ettiği

⁴ Avcılık teşkilatı içerisinde yer alan Şahincilerden olan görünççüler ya da diğer ismiyle gürenciler buldukları bölgede yetiştirmekle yükümlü oldukları şahin yavrularının bakım ve terbiyesiyle meşgul olan kişilerdir. Özcan, 2010: 277-278.

Yundköy sakinleri hizmetleri karşılığında avarız-ı divaniyyeden ve tekâlîf-i örfiyeden muaf tutulmuşlardır. Toplam nüfus 1006'dır (TT.d. 382: 645-646).

4.5. Diğer Vergiler

Belgelerde "asiyab" şeklinde geçen ve Osmanlı İmparatorluğunda "değirmen resmi", "asiyab resmi" adları altında su veya yel ile dönen un değirmenleriyle zeytinyağı değirmenlerinden muhtelif yer ve zamanlarda farklı miktarlarda alınan vergilerdir (Çağatay 1947: 503).

1538 yılında Niğbolu kazasında; iki değirmenden 140 akçe (TT.d. 416: 3,5), İvraca kazasında üç değirmenden 870 akçe, Tırnova kazasında dört değirmenden 535 akçe, Şumnu kazasında iki değirmenden 60 (TT.d. 439: 149,151), Çernovi kazasında iki değirmenden 180 akçe (TT.d. 439: 5,7) toplam 13 değirmenden 1.785 akçe vergi alınmıştır.

1557 yılında Şumnu'da 46, Hezargrad'da 37, Yenice-i Zağra'da 12 ve Çernovi'de üç değirmen bulunmaktadır. Toplam 8.730 akçelik vergi gelirinin 6.285 akçelik resm ile %72'si Şumnu'ya, 1.815 resm ile %21'i Hezargrad'a, 510 akçe resm ile %6'sı Yenice Zağra'ya ve kalan %1'lik kısım 120 akçe resm ile de Çernovi kazasına aittir. 1557 yılına gelindiğinde bir önceki dönemde 13 olan değirmen sayısı 98'e çıkmıştır. Çernovi ve Şumnu kazalarının kıyaslanabildiği bu vergi türünde Çernovi kazasındaki has gelire ait değirmen sayısı yalnızca bir adet artış göstermiştir. Şumnu kazasında ise daha önce sadece iki değirmen kayıtlarda yer alırken 1557 yılında 46 yeni değirmen görülmektedir.

Bir diğer vergi gelin resmi olarak da bilinen arus; nikâhlanan kız ve ya dul kadınların babaları tarafından serbest tımar sahiplerine⁵ veya beylerbeyine teslim edilen vergidir (Pakalın 1971: 89, Orhonlu, 1987: 25). 1538 yılında İvraca kazasından 498 (TT.d. 416: 235, 248, 250, 257), Tutrakan nefis mahallelerinden toplam 1.320 (TT.d. 416: 258-261), Tırnovi kazasından 1.132 (TT.d. 416: 490-714), Şumnu'dan 120 (TT.d. 439: 149), Çernovi'den 390 (TT.d. 439: 3-7) toplam 3.460 akçe alınırken 1557 yılında Hezargrad'dan 2.603, Çernovi'den 1.169 (Tutrakan nefis merkezinden gayrimüslimlerden de alındığı belirtilmiş fakat miktar yazılmamıştır. Resm-i arus müselman maa gebran 300 (TT.d. 382: 10-29), Yergöğü Öyetaka'dan 991 (TT.d. 382: 39-47) akçe olmak üzere toplam 4.763 akçe arus resmi kayıtlara geçmiştir.

Mirasçısı bulunmayan tereke eğer varisçisi üç aya kadar ortaya çıkmazsa hazineye yani beytülmal devredilirdi (Sahillioğlu 1991: 417). Defterlerde mahsulat-ı beytülmal adı ile yer alan bu sahipsiz tereke 1557 yılında Şumnu kazasında toplam 406 akçe ile beytülmal devredilen iki terekede görülmektedir (TT.d. 382: 383, 386).

⁵ Serbest tımarlarda tımar sahipleri bad-ı heva, arus, deştebani gibi para cezaları, evlilik, kaçak kölelerin satışından elde edilen vergi gelirlerini kendisi toplamaktadır. İnalçık, 2012: 171. Serbest olmayan tımarlarda ise bu gelirler sancak beyleri veya subaşılardan yarı yarıya paylaşılmaktadır. Acun, 2002: 905.

Ceraim-i hayvanat olarak da bilinen bir başkasının tarlasına girerek ekinlere zarar veren hayvan sahiplerinden alınan aded-i deştebani vergisi (Taşkın 2006: 239) adı altında hayvan başına 5 akçe alınmaktadır. 1557 yılında toplam 3.625 akçe deştebani resmi alınırken bunlardan Hezargrad kazasında 1.904 (TT.d. 382: 190-234), Şumnu kazasında 563 (TT.d. 382: 383-402), Çernovi kazasında 582 (TT.d. 382: 14-29), Yenice Zağra kazasında 338 (TT.d. 382: 645-646), Yergöğü Öteyaka kazasında 230 (TT.d. 382: 39-47) ve Yanbolu kazasında sekiz (TT.d. 382: 306) akçe aded-i deştebani vergisi kayıtlara geçmiştir.

Bir diğer vergi birimi olan bad-ı heva; ne zaman meydana gelip ne kadar tahsil edileceği belli olmayan vergi çeşididir. Bu nedenle tahmini olarak da defterlere yazılabilmektedir. Bölgenin nüfusu ve tımar arazisinin genişliği bu vergi tespitini yaparken dikkate alınmaktadır (Sahillioğlu 1991: 417-418). Bad-ı heva adı altında 1557 yılında Hezargrad kazasında 4.822, Şumnu kazasında 1.952, Çernovi kazasında 1.712, Yenice Zağra kazasında 784, Yergöğü Öteyaka kazasında 537 ve Yanbolu kazasında 120 akçe olmak üzere toplam 9.927 akçe vergi kaydolmuştur.

5. YALNIZCA GAYRİMÜSLİMLERDEN ALINAN VERGİLER

Gayrimüslim ahaliden alınan zirai vergilerden en başta geleni “giyah ve hime” yani otluk ve odun vergisidir. Bu vergi köylü ile eski senyörler arasındaki bazı hizmetlerin Osmanlı devrinde paraya çevrilmiş halidir. Yedi akçe bir araba otluk ve üç akçe de bir araba odun için alınır⁶. Bu vergi Niğbolu eyaletinde nakdî olarak altı akçe otluk, altı akçe de odun vergisi olarak alınmıştır (TT.d. 58: 3-4).

Gayrimüslimlerden alınan bir diğer vergi “makiyan ve nan” yani tavuk ve ekmek vergisidir.⁷ Bir diğer vergi olan “aveng-i engür” ipe ya da çubuğa dizilmiş veya birbirine bağlanmış yaş sebze ve meyve bağı anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu 2011: 1089). 1538 yılında iki akçe üzerinden alınmıştır.

Tablo 14: 1538 ve 1557 yılları vergi miktarları.

Vergi Birimi	1538	1557
Giyah ve Hime	24.747	41.739
Makiyan ve Nan	2.094	3.477
Aveng-i Engür	3.710	6.258
Toplam	30.551	51.474

⁶ Kanuni dönemi başlarında Semendire kanunnamesinde: “Vilayet-i mezbûrede her ra’iyyet baştından baştınaya harman vaktinde bir araba otluk ve bojikde birer arada odun verirler. Mevsimlerinde otluk ve odun almasalar yedişer akçe otluk için ve üçer akçe odun için alırlar.” denilmektedir. Bkz. İnalçık, 1959: 579-581.

⁷ 1579 tarihli Niğbolu Kanunnamesi’nde: “ve harman mevsiminde zikrolan vlâyetin kânun-ı kâdimesi üzere her müzevvecden sipahisine bir tavuk ve birer boğaca alna ve tavuğu olmayandan bir akçe alna gayrı eyyâmnda tavuk ve boğaca aldurmayalar” şeklinde bu vergi belirtilmiştir. TT.d. 58: 3-4.

5.1. Şıra Vergisi

Şıra vergisi belgelerde “şıra-i medre” olarak kaydedilmektedir. Medre meyhanecilerin büyük fıçılardan şarap taşımak için kullandıkları altı okkalık kap ölçüğü birimdir (Medre; her biri 2 okka olan 4 kinderlik bir Osmanlı sıvı ölçüsüdür, 10.25 litreye mukabildir. Hinz 1990: 55; Sertoğlu 1986: 214). Rumeli bölgesinde üzümler şarap yapımında kullanıldığı için resm olarak sipahiye şarap verilirdi. Sipahinin tımarı halkından topladığı bu şarapların öncelikle satılması için iki ay veya biraz daha müddet verilerek monopolye tutulur; yani halkın şarapları mühürlenir, satılmasının önüne geçilirdi (Çağatay 1947: 489). Şıra-ı medre vergisinin miktarı yüzde on üç olup, on medresi öşür, üç medresi ise salariye karşılığı alınır.

Tablo 15: 1538 yılında haslardan elde edilen şıra vergisi.

Kaza	Şıra-i Medre	Kıymet-i Şıra-i Medre	Birim Fiyat
Niğbolu	382	1.905	4,98
İvraca	5.302	25.010	4,71
Rahova	2.585	12.340	4,77
Tırnova	382	1.905	4,98
Çernovi	335	1.660	4,95
Şumnu	240	1.200	5
Toplam	9.226	44.020	4,89

Tablo 16: 1557 yılında haslardan elde edilen şıra vergisi.

Kaza	Şıra-i Medre	Kıymet-i Şıra-i Medre	Birim Fiyat
Çernovi	2.455	14.775	6,01
Yergöğü Öteyaka	758	3.790	5
Hezargrad	829	3.653	4,4
Şumnu	2.803	14.040	5,008
Yanolu	12	60	5
Yenice Zağra	1.400	7.000	5
Toplam	8.257	43.318	5,06

1538 yılında toplam 9.226 şıra medresinden 44.020 akçe vergi alınmıştır. 1557 yılına gelindiğinde 8.257 şıra medresi alınmış buna karşılık her bir şıra medresinin değeri artarak 43.318 akçe vergi alınmıştır. Bir şıra medresinin ortalama birim fiyatı kazalara göre değişmekteyse de 1538 yılında ortalama 4,89; 1557 yılında ise 5,06 akçedir.

Diğer yandan yine 1538 yılında niyabet-i bac-ı şıra vergisi olarak Niğbolu'dan 250, Rahova'dan 1.320, Tırnova'dan 1.317 toplamda 2.887 akçe vergi tahsil edilmiştir. 1557 yılında ise resm-i bac-ı şıra adı altında toplamda 2.032 akçe tahsil edilirken en yüksek paya 1.040 akçe ile Yergöğü Öteyaka sahiptir. Sonrasında 691 akçe ile Hezargrad, 251 akçe ile Çernovi devamında Yanbolu 30 akçe ve Şumnu 20 akçe ile hasılat gelirlerini paylaşmışlardır.

Şıra vergisinin alındığı her köyde bağ yetiştiriciliği ya da bağlardan alınan verginin tahsil edilmediği tespit edilmiştir. Örneğin 1557 yılında en yüksek şıra medresi üretimine sahip Şumnu'dan vergi alınmamaktadır, yine 1.400 medre şıra kaydı bulunan Yenice Zağra'dan bac resmi alınmamıştır. Bu durumda reayadan alınan şıra medrelerinin şehre gelene kadar el değiştirdiği açıktır. Ablanova-i Müslim köyünde şıra medresi olarak vergi alınmazken Yakovin köyünden 24 şıra medresi 2.620 kıymetindedir (TT.d. 382: 16).

Çernovi kazasından Yakovin ve Ablanova-i Müslim köylerinden toplamda 283 akçe şıra öşrü tahsil edilmiştir (BOA: TT.d. 382/16, 20).

5.2. Hınzır ve Domuz Vergisi

Örfi vergilerden olan hayvanlardan alınan vergilerden olan hınzır ve bojik öşürleri de gayrimüslimlerden alınan vergiler grubundadır. Domuz (canavar) anlamına gelen hınzırdan ganem vergisinde olduğu gibi iki domuz başına bir akçe vergi tahsil edilmektedir ('âdet-i kâdime üzere sipâhîsi iki canavardan bir akçe resm-i hınzır alır.' TT.d. 58: 3-4). Bojik ise domuzların kesildiği kasaphane olup kesilen her domuzda bir akçe vergi alınmaktadır.

1538 yılında Niğbolu kazasından toplamda hınzır ve bojik vergisi birlikte tahsil edilmiş olup alınan toplam miktar 485 akçedir. Çernovi kazasından hınzır resmi olarak 2.130 (TT.d. 439: 3-7), Şumnu kazasından ise 690 (TT.d. 439: 149,151) akçe vergi alınmıştır. Toplamda 3.305 akçe vergi tahsil edilmiştir.

1557 yılında Hezargrad kazasından 3.581 akçe hınzır, 783 akçe bojik, sonrasında sırayla Şumnu'dan 1612 akçe hınzır, 783 akçe bojik, Yenicezağra'dan 860 akçe hınzır, 784 akçe bojik, Çernovi'den 599 akçe hınzır ve 216 akçe bojik, Yergöğü kazasından 498 akçe hınzır, 113 akçe bojik ve son olarak Yanbolu'dan 112 akçe hınzır, 120 akçe bojik resmi tahsil edilmiştir. 1557 yılında toplam 7.262 akçe hınzır ve 2.174 akçe bojik vergisi has gelirlerine dâhil olmuştur.

6. SONUÇ

Niğbolu, Osmanlı hâkimiyetine dâhil olduktan sonra hemen sancak merkezi haline getirilerek Rumeli eyaletine bağlanmıştır. İdarî ve askerî yapılanma daha önce bölgede varlığını sürdüren voynuklara dokunulmadan teşkil edilmiştir. Eski gayrimüslim köylerinin varlığını sürdürmesi ve bunun yanında Müslümanların da nüfus hareketi sonucu yeni köy ve yerleşim birimlerinin oluşturulması idari büyümeyi ve yapılanmayı hızlandırmıştır. Bölgenin fethinden 1557 yılına kadar geçen sürede Niğbolu sancağının kaza, köy birimleri sayısındaki artış ve nüfusun büyümesi de bu duruma işaret etmektedir. Bu durumda askerî ve idari yapının yanı sıra bölgenin coğrafi ve iklim yapısının yerleşime, ziraata ve hayvancılığa uygun olması da etkilidir. Has arazilerin ve köylerin yoğun olarak görüldüğü bölgede padişah haslarının yanı sıra vezir ve diğer devlet adamlarına ait has araziler de bulunmaktadır.

Has köyler belirlenirken Tuna kıyısında ya da iç kesimde ormanlık alanda olması ya da merkezde ya da kırsalda olması belirleyici bir etken olarak gözükmemektedir. Özellikle yeni kurulduğu anlaşılan köylerin de bu arazilere dâhil edilmesi yerleşimin ve üretimin teşvik edildiği yönündedir.

Kanuni döneminde haslara yeni köyler dâhil olunurken buna bağlı olarak vergi mükellefleri ve miktarları da artış göstermiştir. Özellikle iki dönem arasında nüfus artış oranı iki kat seyrederken Müslüman nüfusu bu oranda daha çok yer edinmiştir. Aynı durum elde edilen hasılatla da görülmektedir. Bu durum her iki dönemde de takip edilebilen Çernovi ve Şumnu'da net biçimde görülmekte ve yine 1557 yılında Niğbolu sancağına tabi yeni bir kaza olarak ortaya çıkan Hezargrad'da yer alan kadim ve cedit haslar ile daha net ortaya konulabilmektedir. Kadim ve cedit hasların bulunduğu yerleşim birimleri ve nüfusu incelendiğinde yeni yerleşim birimlerinin kurulmaya devam edilmesine paralel olarak has olarak kaydedilen köylerin sayısının arttığı da görülmektedir. Özellikle has arazilerin seçiminde nüfusun ve arazinin durumunun göz önünde bulundurulduğu eski voynuk köylerinin statülerinin değiştirilmeden has araziler kapsamına alındığı tespit edilmiştir. Yeni has köyler kayıt altına alınırken nüfus oranı az ve buna bağlı olarak üretim ve hasılatın da az olması gibi bir ayrıma gidilmeden direkt has köy statüsü verilerek yerleşimin ve üretimin bu bölgede teşvik edildiğini de ortaya koymaktadır. Bu anlamda 1538 ve 1557 yıllarında Çernovi ve Şumnu kazalarında bir önceki döneme göre büyük oranda yeni Müslüman nüfus artışı gözlenirken Niğbolu ve Zıştovi kazalarında voynuk köylerinin ve nüfusun varlığını devam ettirmesi yerel halkın da korunduğu ve aynı zamanda üretim faaliyetlerin devamlılığının da sağlanmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır.

1538 ve 1557 yılları nüfus ve alınan vergi miktarları artış oranlarına bakıldığında ikisinin birbirine paralel olduğu görülmektedir. Bu anlamda 1538 yılından 1557 yılına kadar yüzde elliden fazla artan nüfusa binaen alınan vergi miktarlarının da bu yönde seyir izlediği görülmektedir. Buradan hareketle yeni gelen nüfus aktiftir, üretmektedir ve vergilendirme tabi şartlarda devam etmektedir denilebilir. Kanuni döneminde has arazilerin de içerisinde bulunduğu dirlik sisteminin Balkanlar'da Niğbolu sancağında iki dönem itibarı ile elde edilen sonuçlara nazaran işlediği hatta yeni alanlar ve nüfusun has arazilere dâhil edilmesiyle sistemin genişlediği görülmektedir. Kaza merkezlerinden elde edilen mukataa, şemhane gibi gelirlerin yanı sıra köylerde devam eden tarımsal ve hayvansal üretim, arıcılık, Tuna kıyısı ve göllerde yapılan balıkçılığa kadar birçok alanda vergi kalemlerinin olması çalışılan sancak ve dönem itibarıyla dirlik sisteminin birçok alanda etkin olduğunu ortaya koymaktadır. Değerlendirilen iki dönemde de; bir önceki dönem ile sonraki dönem arasında hasların, has üzerinde yaşayan nüfusun ve buna bağlı olarak üretim ve alınan vergi oranının artması XVI. yüzyıl ortalarında Niğbolu'da dirlik sistemi mekanizması ve haslar üzerindeki kontrol ve mekanizmanın işlerliği nüfusu kendisine çekmesi ve üretimin sürekliliğini göstermesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). MAD.d. 11.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). TT.d. 382.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). TT.d. 416.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). TT.d. 439.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). TT.d. 467.
Bulgaristan Narodna Biblioteka Sv. Kiril i Metodi Kütüphanesi Arşivi. NBKM 45/29.
Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü. TADB. TT.d. 58.
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi. MA.d. 167.

2. Araştırma Eserleri

- ACUN, F. (2002), "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi Ve Uygulaması", *Türkler*, C. IX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 899-908.
- AKDAĞ, M. (1979), *Türkiye'nin İktisadi Ve İctimai Tarihi- I 1243-1453*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- AKDAĞ, M. (1990), *Türkiye'nin İktisadi Ve İctimai Tarihi II* Ankara: TTK Yayınları.
- ANONİM (1989), *Gazavât-I Sultân Murâd B. Mehemmed Hân (İzladi Ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtnâme*, Haz. Halil İnalçık, Mevlüd Oğuz, Ankara: TTK Basımevi.
- BARKAN, Ö. L. (1980), "Tımar", *Türkiye'de Toprak Meseleleri, Toplu Eserler- 1*, C. 2, İstanbul: Gözlem Yayınları, 805.
- BARKAN, Ö. L. (1980), "Osmanlı İmparatorluğunda Öşür", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, İstanbul: TDV Yayınları, 486-487.
- BARKAN, Ö. L. (1991), "Çiftlik", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul: MEB Yayınları, 392-393.
- BARKAN, Ö. L. (1943), "XV Ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirâi Ekonominin Hukukî Ve Malî Esasları", *Kanunlar*, İstanbul: Bürhaneddin Matbası, 281.
- BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (2002), *370 No'lu Muhâsebe-İ Vilâyet-İ Rûm-İli Defteri (937/1530)*, Cilt 2, Ankara.
- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (2000), *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları.
- CEZAR, Y. (1986), *Osmanlı Maliyesinde Bunalım Ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih)*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- ÇAĞATAY, N. (1947), "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi Ve Resimler", *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 5, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 483-511.
- ÇAKAR, E. (2002), "Kanuni Sultan Süleyman Kanunnâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XII, S. 1, Elazığ, 269.
- DEMİR, S. (2014), *XVI. Yüzyılda Niğbolu Sancağı*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- DEVELİOĞLU, F. (2007), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Yay. Haz. Aydın Sami Güneşal, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

- EMECEN, F. (1993), "Çift Resmî", *DİA*, C.VIII, Ankara: TDV Yayınları, 309-310.
- ERCAN, Y. (1989), *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar Ve Voynuklar*, Ankara: TTK Basımevi.
- FAROQHİ, S. (2006), "Onaltıncı Yüzyıl Boyunca Anadolu Ve Balkanlar'da Kırsal Toplum-I", *Osmanlı Şehirleri Ve Kırsal Hayat*, Çev. Emine Sonnur Özcan, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- GÖKBİLGİN, M. T. (1956), "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir Ve Kasabaları", *Belleten*, C. 20 (77- 80), 248.
- HİNZ, W. (1990), *İslam'da Ölçü Birimleri*, Çev. Sevim. A., İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- İNALCIK, H. (1959), "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü", *Belleten*, C. XXIII (78), Ankara: TTK Yayınları, 280-286.
- İNALCIK, H. (1964), *Fatih Devri Üzerine Tetkikler Ve Vesikalar*, Ankara: TTK Yayınları.
- İNALCIK, H. (1993), "Çiftlik", *DİA*, C. VIII, İstanbul: TDV Yayınları, 313-314.
- İNALCIK, H. (2001), "İspence", *DİA*, C. XXIII, İstanbul: TDV Yayınları, 177.
- İNALCIK, H. (2003), *Osmanlı İmparatorluğu- Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İNALCIK, H. (2008), "Rumeli", *DİA*, C. XXXV, İstanbul: TDV Yayınları, 234.
- İNALCIK, H. (2012), "Tımar", *DİA*, C. XLI, İstanbul: TDV Yayınları, 168-173.
- İNBAŞI, M. (2004), *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi Ve Organizasyonu (1672)*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- KALLEK, C. (2020), "Kile", *DİA*, C. XXV, İstanbul: TDV Yayınları, 568-571.
- KARAGÖZ, S. (2019), *XV.-XVI. Yüzyıllarda Deliorman-Tozluk Hattında Osmanlı Yerleşmesi (Fetih, İskân Ve Nüfus)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- KAYAPINAR, A. (2013), "Voynuk", *DİA*, C. XLIII, İstanbul: TDV Yayınları, 126-127.
- KAZICI, Z. (1986), "Osmanlılarda Örfî Vergiler Ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfî Hukuk", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 285-310.
- KAZICI, Z. (2014), *Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul: Kayihan Yayınları.
- KUNT, İ. M (1978), *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası Ve İl İdaresi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- MAXİM, M. (2013), "Voyvoda", *DİA*, C. XXXXIII, İstanbul: TDV Yayınları, 127-129.
- MİROĞLU, İ. (1999), *Kemah Sancağı Ve Erzincan Kazası (1520-1560)*, Ankara: TTK Yayınları.
- ORHONLU, C. (1967), *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- ORHONLU, C. (1987), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- ORHONLU, C.; GÖYÜNÇ N. (1997), "Has", *DİA*, C. XVI, İstanbul: TDV Yayınları, 268-270.
- ÖZCAN, A. (2010), "Şahincibaşı", *DİA*, C. XXV, İstanbul: TDV Yayınları, 277-278.
- ÖZDEĞER, M. (2000), "Osmanlı Devlet Teşkilatında Âyânın Mali Ve İdari Yönetime Müdahale Devri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 50, Sayı 1-4: 69-132.
- ÖZVAR, E. (2013), "Voyvoda", *DİA*, C. XXXXIII, İstanbul: TDV Yayınları, 129-131.
- PAKALIN, M. Z. (1971), *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, III, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- REFİK, A. (1989), *Türk İdaresinde Bulgaristan*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

- SAHİLLİĞOLU, H. (1991). "Bad-I Heva". *DİA*. C. IV. İstanbul: TDV Yayınları. 417-418.
- SERTOĞLU, M. (1986), *Osmanlı Tarihi Lügati*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- ŞAHİN, İ. (1997), "XV Ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilâtının Özellikleri", *XV Ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, Ed. Abdülkadir Özcan. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- ŞAHİN, İ. (2006), "Nahiye", *DİA*, C. XXXII, İstanbul: TDV Yayınları, 306-308.
- TAŞKIN, Ü. (2006), "Osmanlı Devleti'nde Hayvanlardan Alınan Vergiler", *I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi Ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri 30 Mart- 1 Nisan 2006*, Ed. Abdullah Özen, Elazığ, 231-239.
- TAŞKIN, Ü. (2013), "Rüsûm-I Örfiye", *Tarih Okulu Dergisi*, Ed. Ahmet Kara, İlkbahar-Yaz, S. XIV: 55-73.
- TÜRK DİL KURUMU (2011), *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (2011), *Osmanlı Tarihi, C. I-II, IV*, Ankara: TTK Yayınları.
- ÜNAL, M. A. (1989), *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara: TTK Yayınları.